

Aluminij

Časopis družbe Talum, d.d., Kidričevo

junij-julij 2004 / šte. 6-7 / leto XXXI

TALUM

Tako, kot smo napovedali v prejšnji številki, ob 50 letnici obratovanja tovarne, nadaljujemo z opisom zgodovine tega kraja avtorice gospe Irene Mavrič in vzporedno s tem tudi začetkov proizvodnje glinice in aluminija. Zgodovino, ki se nanaša na začetke naše tovarne bomo skušali prikazati skozi pripovedovanja še živečih udeležencev izgradnje in dokumentov, ki so na razpolago. Morda se vam bo zdelo nerealno, vendar lahko povem, da sem pri tej raziskavi srečal pravcato galerijo legendarnih oseb, katerih morala je temeljila na velikem odpovedovanju. Niso ustvarili samo tovarne, ampak tudi dragoceno skupnost izjemne duhovne moči, ki ima še večjo težo tudi v sedanjih sodobnih časih. Redki so še živi in v takšnem stanju, da lahko prispevajo s svojimi spomini. Do vseh tudi ne moremo priti, zato se jim vnaprej opravičujemo. Zgodba teh ljudi se je začela veliko pred tovarno, mnogi so imeli za sabo težko mladost in grozote vojne. V tej številki smo dali besedo našima upokojujencema, gospodoma Antonu Kokolu, 85 let, iz Niverc in Janezu Kostanjevcu, star 79 let, iz Ptuja.

Značilnosti časa

Začel bom z mislijo pisatelja Dušana Merca:

»Zgodovini se ne obrusijo kremplji in ne izgubi zob, splošno človeški položaji in odzivi so si podobni ne glede na obdobje«.

Kakorkoli premlevamo to misel, ji ne moremo oporekati. Človek kot posameznik je vedno del neke splošne ideje, ki mu vlada. Znano je, da je po letu 1945 vladal povojni kolektivizem, iskrena zagnanost in velika želja ljudi, da zgradijo boljši svet. Vizijo kolektivizma so v začetku ljudje sprejeli, bili so enotni in verjeli v prihodnost. Tako je bilo pri nas in marsikje drugje v zmogoviti Evropi, dokler se niso začele kazati notranje slabosti in pritiski močnejših držav, ki so vsiljevale svoj sistem. Hegemonije so se v različnih oblikah nadaljevale do današnjih dni, ko pred našimi očmi močnejše države z nizkotnimi metodami dosegajo svoje interese. Notranji razkroj v naši bivši domovini pa je na koncu pripeljal do bratomorne vojne, ki je s svojo krutostjo preseglala prejšnjo. Tako se je grobo zatrla vizija o nekem drugačnem življenju. Tako nenehno nekdo skrbi, da se zgodovini brusijo kremplji in se tudi uresničuje pesimistična napoved F. Pessoa, da se na tem nerazumnem svetu ne da več napraviti česa izjemnega, povedati še česa novega. Ostane le vračanje k samemu sebi, kjer je vsak sam in vse.

Značilno za povojna obdobja, kakor tudi za delovanje v vsakdanjem življenju je, da so za probleme vedno odgovorni zmagovalci. To je čas, ko lahko dobijo zamah človeške nizkotnosti in osebne zamere in namesto, da bi bil velikodušen se pogosto lastne zmage boji in jo zlorablja. To je v naravi človeka in tega ljudje enostavno nismo zmožni razrešiti! Kdo nam pa bo? Moramo se namreč zavedati, da sta nam dani izbira in svobodna volja in da nas nihče drug, kakor mi sami, ne zapelje v skušnjavo. Značaj človeka se kaže posebej v primeru, ko nas preizkuša vse slabo na tem svetu. Morda je v ta namen koristno napotilo nekega pesnika, ki pravi: »Če sem jaz dober do drugih, potem so lahko drugi tudi pekel, pa me to ne moti«.

Temelji TALUM-a

Mnoge stvari v času nastanka naše tovarne, so se v dobrem ali slabem pomenu dotaknile ljudi in okolja. Preden dam besedo našima sogovornikoma je nujno pojasniti ključne dogodke glede odločitve o gradnji tovarne, ki so potekali med Ljubljano in Beogradom. V ta namen vam posredujem podatke iz prve roke, ki jih je zapisal Franc Leskovšek-Luka, po vsem sodeč najbolj zaslužen za začetek gradnje. Ti zapisi so prvič objavljeni leta 1974 ob 20-ti obletnici tovarne in so tukaj nekoliko skrajšani:

»Znano je bilo, da so tovarno začeli graditi Nemci že leta 1942. V začetku junija 1945, ko sem bil prvič v Strnišču, so stale gole betonske in jeklene konstrukcije, kjer je bila montirana velika rotacijska peč. Pokriti sta bili samo glavno skladišče in mehanična delavnica, ki je bila še kar dobro opremljena s stroji. V bližini je bilo opuščeno taborišče za ujetnike, ki je imelo velike nastanitvene zmogljivosti in mehansirana kuhinja z dvema velikima jedilnicama. Sedež uprave je bil v »gradu«. Prvi delegat, ki je upravljal stvari je bil tovariš Bonča, ekonomist, neki bivši lastnik posestva, kjer so bile predvidene gradnje.

Po informacijah, ki jih je takratna uprava imela, je bilo na gradbišču že pripravljenih za gradnjo mnogo drugih strojnih naprav, ki pa so jih Nemci pred odhodom odvekli, najbrž v Avstrijo ali Nemčijo. Prav tako so bili odnešeni vsi načrti, odšli pa so tudi vsi strokovnjaki.

V začetku leta 1946 je bila reorganizirana uprava »Strnišča« v podjetju in je vodstvo prevzel ing. Tonejc. Izdal sem tudi nalog, da se ukrene vse potrebno za zavarovanje objektov in za konzerviranje. Delo na vzdrževanju zgradb je prevzelo Gradbeno podjetje Gradis (ing. Maister, sin generala Maistra op I.E.). V Strnišče sem poslal tov. Selana s potrebno zaščitno ekipo za zavarovanje imovine.

Na ministrstvu za industrijo in rudarstvo so ustrezni organi intenzivno obdelovali vprašanje izgradnje in storjeni so bili potrebni koraki v zveznem ministrstvu za industrijo, da se zagotovi vrnitev odpeljanih naprav. Že prve grupe naših izvedencev, ki so bile poslani v Avstrijo in Nemčijo za tak imenovano restitucijo so imele nalog, da preko naših predstavništev proizvedejo tudi za napravami in načrti. To se je dogajalo že konec leta 1945.

Medtem, ko smo na Ministrstvu za industrijo in rudarstvo v Ljubljani smatrali, da bi bilo potrebno izgradnjo čimprej nadaljevati, pa se je v zveznem ministrstvu kazala zla volja in odpor češ, da za proizvodnjo glinice v Strnišču ni surovinske baze. Hebrang, takratni zvezni minister za industrijo je zahteval, da se vse naprave demontirajo in pošljejo v Dalmacijo. Bil sem proti demontaži. Na moje takratne odločne zahteve je v tej zvezi prišel Branko Zlatarić, pomočnik zveznega ministra za industrijo. Ogled na kraju samem, pri katerem sva bila navzoča tudi ing. Grünfeld in jaz, je napravil na Zlatarića precejšnji vtis. Povedal je, da so zvezni strokovnjaki proti nadaljevanju izgradnje v Strnišču in da Hebrang zahteva prenos naprav v Dalmacijo, kjer so ležišča boksita. (V Lozovcu pri Šibeniku je že obratovala prva elektroliza v Jugoslaviji, op I.E.)

Po tem obisku je bila imenovana posebna komisija, ki je proučevala vprašanje Strnišča. V to komisijo sem poslal ing. Grünfelda. Komisija je delala leta 1946 in na podlagi zbranih podatkov, dokumentacije in načrtov ugotovila, da je za takratni čas lokacija bila izbrana zelo smotrno. Pri proizvodnji aluminija je namreč daleč najvažnejša surovina električna energija, drugi važen proizvodni element je premog in šele tretji je boksit.

Spričo takih argumentov je seveda ne glede na večjo oddaljenost jugoslovanskih izvorov boksita odpor proti izgradnji Strnišča moral pasti. Šlo pa je zelo trdo in je bila potrebna velika odločnost in temeljita strokovna argumentacija preden je investicija končno bila odobrena.

V Nemčiji so delegati Ministrstva za industrijo Slovenije leta 1946 uspeli restituirati nekaj odpeljane opreme, poleg tega pa zagotoviti izdelavo že naročene opreme (kotle). Hkrati pa so uspeli najti načrte in »pridobiti« za delo na nadaljnji izgradnji

ter takoj s seboj pripeljati glavna projektanta: tehnologa dr. Fuldo in strojnega inženirja Vogla.

V tem času je na ministrstvu poleg ing. Grüdfelda na tem vprašanju začel delati ing. Lučovnik. Spominjam se, da je izreden poudarek bil na usposobitvi domače industrije za izdelavo opreme. S tem namenom so bile predvidene v samem Strnišču močne delavnice, ki naj bi izdelale del opreme. Prav tako je bila takoj v začetku pritegnjena Metalna iz Maribora. Za izgradnjo tovarne je bilo potrebno še več – pripraviti strokovni kader za izgradnjo in pozneje za vodenje proizvodnje.

»REŠENJE«

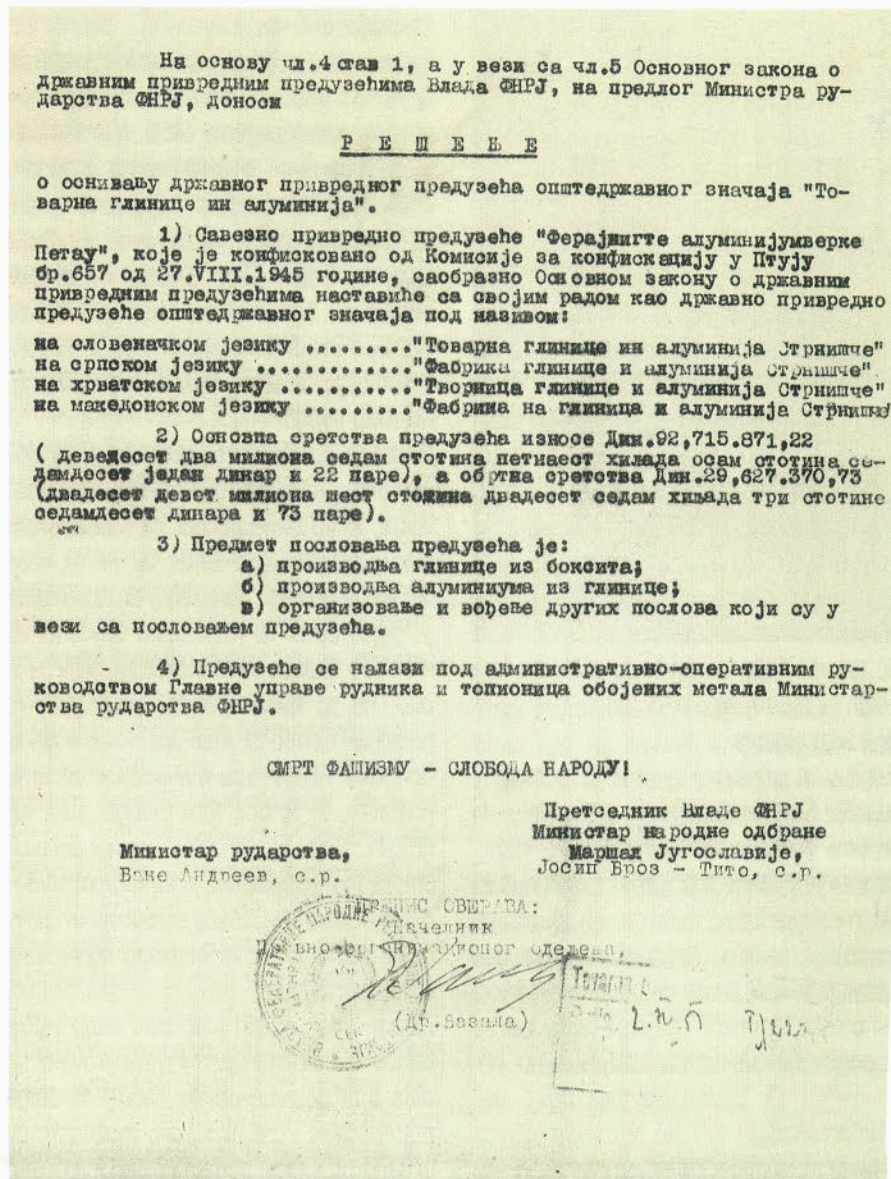
Rezultat vseh teh izjemnih in preiščenih prizadevanj je bilo »Rešenje«, oziroma »Odločba« o ustanovitvi državnega podjetja »Tovarna glinice in aluminija Strnišče«, ki ga je izdala jugoslovanska Vlada 20. januarja 1947 s soglasjem maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita. V tem dokumentu, original je napisan v cirilici in ga čuva naša Pravna služba, se definira tudi proizvodnja aluminija, ne le glinice, kot je bila prvotna ideja. To je ključnega pomena za obstoj tovarne, kajti pozneje se je izkazalo, da iz ekonomskega in ekološkega vidika proizvodnja glinice v nobenemu primeru ni bi mogla obstati. TALUM-a brez elektrolize praktično ne bi bilo! Zahvala gre ljudem, ki so že takrat razumeli, da je vizionarska samostojnost Slovenije možna le v neodvisnem in trdnem gospodarstvu.

Začetki

Z gospodoma Kokolom in Kostanjevcem sem se pogovarjal ločeno na njihovih domovih. Tam se takoj opazi, da »prihajata« iz aluminija in da sta strastna lovca, aktivna še danes. Iz njunega pripovedovanja je zaznati, da svojo vizijo črpati iz težavnih otroških dni, iz nemškega ujetništva, posebej pa iz partizanske epopeje iz kate-re sta prišla kot zrela mladeniča. Svojo zagnanost sta prinesla na delovišče v Strnišču, g. Kokol leta 1947, g. Kostanjevec pa 1950. leta. Od tod naprej se začne njihova nova vojna, tokrat za življenje tovarne. Obema sem pokazal kopijo dokumenta in jih najprej prosil za njuna pojasnila o tem in na kratko o sebi.

Gospod Kokol: »Rojen sem 1919 leta v Mestnem vrhu pri Ptujju v družini s 14 otroki, lačnimi kruha in krompirja. Čevlje, hlače ali suknje smo imeli eden za drugim. Ko je mati nadevala hrano v krožnike smo se na koncu prerivali, če je še kaj ostalo v skledi. Boljše, da se o tem ne menimo. Uspelo mi je narediti meščansko šolo in mojstrski izpit. Pozneje sem končal še srednjo tehnično šolo na Ptujju.

V času okupacije sem iz nemške vojske pobegnil partizanom. To je bilo nekje na primorskem, ko sem iz biciklistične enote

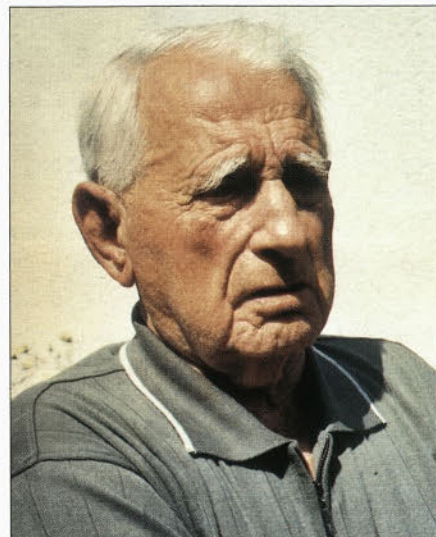
s kolesom prišel med narodno osvobodilne vojske. Niso mi takoj verjeli in je sledilo zelo strogo zasliševanje. Ko sem po koncu vojne prišel domov ni bilo nikjer šefta. Poiskal sem ing. Tonejca, ki je skrbel za tovarno v Strnišču, in ga prosil za delo. Rekel mi je, da dela še ni, in da le čistijo, barvajo in konzervirajo naprave, ki so ostale za Nemci. Delo sem iskal drugje, bil sem dokaj usposobljen, imel sem dobre izkušnje iz nemškega ujetništva, kjer so me izkoriščali tudi za različna strokovna dela. Končno sem dobil delo na cestnem podjetju, toda kmalu so me iz ljubljanske direkcije za ceste določili za pot v Albanijo, kjer bi naj vodil cestno upravo. Ni mi bilo prav, to me je spominjalo na čas, ko so me Nemci pregnali na Hrvaško,

Anton Kokol

in sem preišljeval, kaj narediti? V tem času sem srečal ing. Tonejca, ki mi je ves srečen povedal: "Imamo denar in začnemo graditi fabriko. V ponedeljek pridi delat". Res me je osebno čakal na kapiji, odpeljal v delavnico in sem kar delal. Šele po treh dneh sem se prijavil na upravi, ki je bila v baraki, to je bil velik prekršek in sem se moral zagovarjati. Torej, ta denar za gradnjo in celotna sprememba pri delu in vodenju gradbišča je posledica omenjenega »Rešenja«.

Gospod Kostanjevec: »V Strnišče sem prišel 1950. leta. Pred tem je bil velik problem ali se bo tovarna gradila ali ne. Hoteli so jo preseliti k rudnikom boksita. Nekaj opreme so že prej odpeljali, del ki je šel na

Janez Kostanjevec

Madžarsko nikoli ni bil vrnjen. Toda znano je, da se je po odločbi iz Beograda vse v korenu spremenilo.

O sebi lahko povem, da sem imel zelo težko otroštvo. Rojen sem 1925 leta v Novi Vasi pri Ptujju. Že v prvem letu starosti je umrla mati. Pozneje se je oče poročil in nas je bilo sedem otrok. Imeli smo malo zemlje in eno kravico. Zato je oče delal v državni službi, ki jo je med letoma 1929 – 1934 izgubil zaradi aktivne sindikalne dejavnosti. Že v osnovni šoli sem moral za preživetje delati pri kmetih. V času okupacije sem sodeloval v narodnoosvobodilni vojni. Po osvoboditvi sem bil v službi za nekaj mesecev pri Gradisu. Potem sem prostovoljno sodeloval na mladinski delovni brigadi Šamac-Sarajevo. Potem sem hotel v srednjo tehnično šolo, toda po direktivi so me sprejeli v politično šolo Ljudske Mladine Slovenije na Bledu in sem nekaj časa deloval v Ljubljani. Ker sem hotel delati v industriji, so mi ponujali delo v kamnolomu, kar mi ni bilo po volji. Zato sem skoraj na skrivaj odšel v Strnišče. V tovarni me je sprejel tedanji direktor Viktor Stopar. Najprej sem opravil izpit za kvalificiranega ključavničarja nato pa še izpit za kvalificiranega gliničarja.

Montaža in zagon

Pri opisu stanja na gradbišču, organizaciji dela in ostalih dejavnostih, sta sogovornika povedala sledeče:

Pripoved Antona Kokola

Leta 1947 se je začela izgradnja. Takrat so določili visoka sredstva iz domače investicijske banke in sklepali so tudi pogodbe z Madžarsko za elektrolizo A in manjkajočo opremo za glinico. Obrat glinice je bil razen mešalnice postavljen ves do temeljev, ponekod so bile stavbe celo pod streho, nekatere stavbe pa so kazale le svoj betonski ali železni skelet. Tam kjer danes stoji obrat aluminija, so še peli ptički in lisice so imele svoje podzemelske gradove. Bujni gozd se je moral umakniti našim sekiram in žagam. Vsi, od najnižjega delavca do najvišjega vodilnega uslužbenca z direktorjem na čelu, smo se takrat spravili na gozd. Bilo je kakor na fronti. Tisti, ki smo bili vajeni težjega fizičnega dela, smo sekali in žagali, drugi so nosili debla na kupe in pospravljali vejevje.

To ni bila prva ali zadnja akcija prostovoljnega dela. V sklop tovarne je sodila nabava in razkladanje gradbenega materiala, kot je cement, betonsko železo, opeka, apno, les itd. Tudi ekonomija in družbeni standard sta nam dala mnogo dela, predvsem smo morali izdatno pomagati pri žetvi žitaric ter pospravljanju poljskih izdelkov v jeseni. Pri tem so nam pomagali tudi družinski člani, ki niso bili zaposleni v tovarni.

S partijske konference k iztovarjanju cementsa

Najmanjša pošiljka cementsa je bila navadno 10 vagonov. Ni pa bilo redko, da smo

dobili v enem transportu do 50 vagonov skupaj. Cement je bil navadno pakiran v vreča direktno v toplem stanju, kar je povzročalo posebne težave. Med rednim delom so iztovarjali vagonne pomožni delavci, po delovnem času pa brez razlike vsi. Neko nedeljo dopoldan je med letno partijsko konferenco prišlo obvestilo, da je prispelo 15 vagonov cementa. Konferenco smo hitro zaključili in med sklepe zapisali, da gredo vsi člani kolektivno iztovarjat cement. Takratni direktor tovarne Viktor Stopar ni mogel do konca slediti nam mlajšim in smo ga zadolžili za intendanta. Skrbel je za okrepečevalna sredstva, ki takrat edina niso bila na potrošniške karte.

Prihajale so reparacije

Podobne akcije so se nadaljevale tudi, ko so v podjetje prihajale reparacije. Na nekaj sto vagonih je bila naložena kompletna valjarna aluminija in del peči za elektrolize. Boljše in precizne stroje smo zlagali v skladišče boksita, druge manj važne stvari pa smo razlagali ob železniški progi. Reparacije so prihajale v vsakem času, ponoči in podnevi, vagoni pa so bili inozemski, zato smo v naselju organizirali skupino v kateri so bili Jože Hrtiš, Milan Mojzer, Franc Hojnik, Mirko Zupanič, Peter Čulibrk jaz in še drugi. V zimi mnogokrat nismo vedeli, ali je predmet težek ali primrznjen k vagonu. Nismo se ozirali, če je pihal oster veter ali je pritiskal mraz, čeprav takrat nismo poznali bunde in rokavic.

Mnogokrat smo po opravljenem razkladanju imeli opravke z organi za notranje zadeve. To pa zaradi tega, ker je takratni informbiro izkoristil vse možnosti, da bi v našo državo spravljaj svoj propagandni material. Tu in tam smo res našli v zaboju male knjižice, ki so bile natisnjene v veli-

kost cigaretnih papirčkov. Bilo nam je kar žal oddati te papirje, rajši bi jih uporabili za zvijanje cigaret. Napisane pa so bile na njih itak same neumnosti, ki jim nobeden ni verjel.

Obiskal nas je Tito

Nekega jesenskega dne v letu 1948 nas je prvič obiskal maršal Tito. O tem nismo bili obveščeni. Varnostni organi so sklenili, da že od jutra ne bodo pustili nikogar na gradbišče tovarne. Ker smo v tem času gradili današnje športno igrišče, smo si s krampi in lopatami napotili tja ter pričeli z delom. Vendar tudi tukaj nismo mogli ostati, ker so nas varnostniki napodili. Naslednjega dne smo zvedeli, da je res prišel Tito in ko je videl, da ni nikjer delavcev, ni hotel hoditi po tovarni. Bajje je izjavil, da ga ne zanima beton in železo, ampak bi rad srečal graditelje tega giganta.

Kar mu ni uspelo v tovarni, je dosegel v naselju. Straže niti najmanj niso slutile, da se bo v tovarni samo obrnil in šel nazaj, zato se je z lahkoto pripeljal mimo njih in šel med gradbene delavce, ki so bili na gradbišču naselja. Nekateri so drugi dan vedeli povedati, da so ga po eni uri iskanja vsi prestrašeni našli nekje na odru, kjer se je pogovarjal s skupino zidarjev.

Prvi prebivalci

S tovarno je raslo tudi naše stanovanjsko naselje. V letu 1948 so se vselili prvi stanovalci, med katerimi sem bil tudi jaz. V letu 1949 pa smo imeli prvi krajevni ljudski odbor, ki je imel približno vlogo današnje občine v manjšem obsegu. S skromnimi sredstvi, ki smo jih ustvarili s pobiranjem tržnine (imeli smo svoj živalski trg v naselju), smo odprli obrtne obrate, kot je brivnica, krojaška delavnica, ambulanta, čez čas tudi pekarno.

Upravljanje tovarne

Po sprejetju zakona o delavskih svetih in upravnih odborih smo izvolili tudi prvi upravni odbor avgusta 1950. Kot šestkratnega udarnika in odlikovanca z redom dela druge stopnje so me soglasno izvolili za prvega predsednika Upravnega odbora tovarne. Ostali člani prvega Upravnega odbora so bili Borovšak Stanko, Medved Franc, Brodnjak Ivan, Kajič Anton, Kramberger Srečko, Gobec Rudolf in ing. Kunstelj Drago.

Na žalost so investicijska sredstva po zloglasnem informbiroju začela kopneti. Stroji, ki so bili naročeni na Madžarskem niso prispeli, kljub temu, da jih je naša država že plačala. Vsakoletni družbeni plan je predvideval le minimalna sredstva za montažo naprav, ki so bile že tu. Najteže je bilo, da so drugi kolektivi proizvajali in presegali norme ter imeli vse večje osebne dohodke. Mi pa smo bili odvisni od urne postavke, ki je bila tudi mnogo nižja od drugih. Niso bili prizadeti samo delavci, ampak tudi uslužbenci, ki so bili postavljeni od Ministrstva. Plača direktorja in glavnega inženirja se ni bistveno razlikovala od plače mojstra.

Zaradi silno slabih plač smo imeli velike težave z delovno silo. Primanjkovala so nam tudi delovne obleke, čevlji in druge potrebščine. Poskušali smo možnosti, da bi kaj prodajali ali dodatno delali, pa ni šlo. Mnogokrat smo se spraševali, ali res gradimo samo za sebe ali za skupnost, vendar vsa moledovanja niso nikjer zalegla, povsod smo dobili odgovor: »Ko boste začeli proizvajati, bo tudi za vas vse boljše«.

Orodje smo prinašali od doma

Vse stroje in naprave, ki so bili montirani do 1954 leta, razen dekompozerjev, smo montirali sami. Imeli smo le nekaj inozem-

skih svetovalcev. Za dviganje naprav nismo poznali sodobnih električnih vitelj. Za transport delov, ki so imeli tudi do 40 ton teže, smo imeli le lastne roke in navadne gradbene vitlje. Različno drobno orodje smo prinašali od doma, koliko je kdo lahko pripomogel. Prvo kljunasto merilo pri strugarjih, nam je prinesel ing. Grünfeld, ki ga je dobil od Madžarov pri nekkih pogajanjih.

Bili smo tudi aktivisti

Navzlic vsem naporom in težavam pa je bilo politično, kulturno in fizikalno delo zelo živahno. Po sindikalni liniji smo se vsaj enkrat tedensko zbrali vsaj za eno uro. Mnogo posluha so imeli takrat vsi člani kolektiva za godbo na pihala. Že v letu 1948 je bil na sindikalnem sestanku sprejet sklep, da se ustanovi tovarniška godba. Za nakup inštrumentov smo odstopili del osebnih dohodkov od vseh članov kolektiva. Dramska sekcija, pevci in recitatorji so poskrbeli, da nam ni bilo treba ob raznih proslavah prosjačiti drugod.

O sebi

Osebno sem bil vedno 24 ur na razpolago tovarni. Najbolj odgovorna in strokovna funkcija mi je bila vodenje vzdrževanja. Na koncu pa sem delal v glinici. Nikdar nisem koristil dopusta. Svojo hišo sem naredil iz butane zemlje v nemogočih pogojih. Do drugih sem bil strog in pravičen, kar so mi mnogi šteli v dobro. Nenehno sem se strokovno izpopolnjeval. Kup stvari še danes deluje, ki sem jih sam urihljal. Spomnim se, ko so Švicarji zaganjali dvizne mize v livarni in so jim pokala gumi tesnila. Na mestih, kjer se miza dviguje sem zamenjal sistem in izpadov ni več bilo. Švicarji so bili zadovoljni in so na vseh drugih stroji vgradili to izboljšavo. Meni pa so podarili srebrni kuli, kateri še danes dela in sem nanj zelo ponosen. Pri naših pa nisem zahteval nobene nagrade. Imam priznanje »Zasluge za narod«, ki sem ga za delo v fabriki dobil na zveznem nivoju. Je samo papir, meni pa zadostuje. Po upokojitvi sem pričakoval malo več pozornosti iz takratne glinice. Zelo sem ponosen na današnje fabriko in vam želim vse dobro. Imam svojo življenjsko filozofijo. Čutim, da sem za ta svet dosti naredil, berem in poslušam poročila, ker mi ni vseeno kaj se po svetu dogaja. Od življenja nič več ne pričakujem in mirno čakam smrt. Po smrti od nas nič več ne ostane. Iz zemlje si prišel in v zemljo se boš vrnil. Zato sem v oporoki uradno naročil, da me upepelijo in moj pepel raztrosijo v gozdu, da ne ostane za mano niti imena. To bosta, na osnovi dovoljenja mojega vnuka, opravila dva lovca in nihče ne bo vedel, kjer se moj pepel nahaja. To ni uperjeno proti ljudem ali proti bogu. To je moja življenjska resnica.

Tito v spremstvu z direktorjem Franjom Grünfeldom in Francem Leskovškom-Luko in ostalimi

Pripoved Janeza Kostanjevca

»Od samega začetka je bilo na gradbišču pestro, težko in zanimivo življenje. Delal sem kot mojster v glinici pri ing. Gorjupu. Sčasoma smo dobili pet inženirjev, Tonejc, Auer, Lejko, Gorjup in Zavadlav. Vsi brez izkušenj na področju proizvodnje, razen ing. Rudija Selana, ki so ga poklicali iz Most, kje so proizvajali glinico v manjših količinah. Za področje elektrolize so poklicali Gulina iz Šibenika, ki je bil odličen praktik. Organizirana so bila predavanja, ki so jih izvajali tudi Nemci, Francozi in Švedsi, kakor tudi osebno sam Grünfeld. Na osnovi znanja, ki smo ga pridobili, smo bili postavljeni na različne funkcije. Delavci so bili posebno poglavje, brez izkušenj. Prihajali so iz Haloz in okolice. Ljudje so dejansko mislili, da se v tovarniških obratih, posebej v elektrolizi, počiva in spi. Zato se je spanje in alkohol zelo udomačilo.

Povem zgodbo iz glinice, beli del, ko je preddelavec nekam izginil in ga nisem mogel najti. Na koncu sem le opazil noge, ki so molele izpod »pucvolne« v enem od lesenih zabojev, mimo katerega sem nekajkrat šel. Morali smo sprejeti zelo stroge kazni. Po trikratnem spanju ali trikratni pijanosti, je sledil odpust brez razprave. Tudi zaščitna sredstva niso hoteli uporabljati in je bilo nemalo poškodb. Moram tudi povedati, da so bili naši delavci zelo brihtni in iznajdljivi in so zelo hitro obvladali delo v proizvodnji. To nas je reševalo. Prvi zagon v glinici je bila vparilnica. To je bilo spomladi 1954. Nadzorovala sta dva nemška inženirja, Popela in Hemlug, sporazumevali smo se v nemščini. Zataknilo se je že na začetku in se je zagon ustavil, vsi so bili zaskrbljeni. Po malici sva z Alojzom Gajškom sama pregledovala inštalacijo in ugotovila, da gre za čisto

banalnost, prirobnice so bile obrnjene narobe. Kjer bi morala biti prosta je bila polna in para ni šla skozi. Ko sem to povedal inženirju, je od veselja letal za mano in me brcal v rit. Podobno se je zgodila na traku za sušenje glinice, namesto sipke mase je tekla «župa». Bila je preprosta napaka na ventilih, toda zelo težko jo je bilo pogruntati. Na koncu se je vse uredilo in smo glinico začeli proizvajati preden se je elektroliza zagnala. Skladiščili smo jo v silose. Elektroliza A je bila zagnana pol leta pozneje. Tam je bil nepogrešljiv in glavni specialist naš Simon Pešec.

Moje aktivnosti so bile poleg proizvodnje tudi na družbenopolitičnem področju. Avgusta 1950 leta je Delavski svet in Upravni odbor prevzel upravljanje kolektiva v svoje roke. Začelo se je obdobje samoupravnega socializma – tovarne delavcem. Obveznosti so se povečevala, to je bilo strašno. Ženi, s katero sva se pred kratkim poročila, sem povedal, da bova morala z otroki počakati še kakšno leto. Odgovorila je: »Prepozno Janez, otroka že pričakujem«. Dobili smo deklico Tatjano. Prvi predsednik Delavskega sveta je bil Marjan Berlič, za njim sem vodenje prevzel jaz in ponovil mandat še v obdobju 1956-57. Seje sem skliceval v prostem času. Malokdaj sem prišel domov pred večerom. Vse je bilo na novo in sem moral ogromno študirati, da bi spravil zadeve v življenje. Ves prosti čas sem porabil za priprave in številne sestanke, ki so bili marsikdaj nepotrebni. Zaradi teh obveznosti sem tudi prekinil šolanje za visoko kvalificiranega ključavničarja.

Zelo pomembno se mi zdi v celotni zgodbi Kidričevega poslanstvo ing. Franje Grünfelda. Okrog njega še danes krožijo zanimive in življenjske zgodbe in škoda, da ni prostora, da bi jih opisovali. Leta 1956

smo jaz, Gajšek in Krajnc Franček šli v Ljubljano na posvet k Leskovšku Luki glede izbire novega direktorja v Kidričevem. Takrat je bil direktor Bizjak, tehnični direktor pa Grünfeld. Luka nas je dobesedno nahlulil – kaj iščete okrog, če imate direktorja doma. Meni pa še dodal – osel, ti boš gradil socializem, Grünfeld pa tovarno. Tako je tudi bilo, le da je tovarna ostala, socializem pa...!

Pri drugem Titovem obisku Kidričevega, leta 1958 sem bil zraven. Za razliko od prvega obiska je bil Tito najbolj zadovoljen, da so ga ljudje dočakali pri delu v glinici, elektrolizi in delavnicah. Povsod je hotel, da se mu pojasni proces. Na koncu je pohvalil kolektiv in poudaril – »Čuvajte mi ove ljude«.

Doživeli smo tudi štrajk. Mislim, da koncem petdesetih. Delavci iz elektrolize in vzdrževanja, za glinico nisem siguren, so se po malici zbrali in krenili proti upravi. Direktor Grünfeld jih je počakal, se pogovoril z njimi in vrnili so se, ne da bi delo trpelo. Mogoče bi se to pozabilo, če že prej ob 4 zjutraj ne bi radio Ggradeč objavil, da je štrajk organiziran. Zaradi tega so sledila celodnevna politična zaslišanja, prišli so iz Ljubljane itd. Bilo je mučno, delavcem se ni nič zgodilo, vsi politični aktivisti pa smo bili kaznovani.

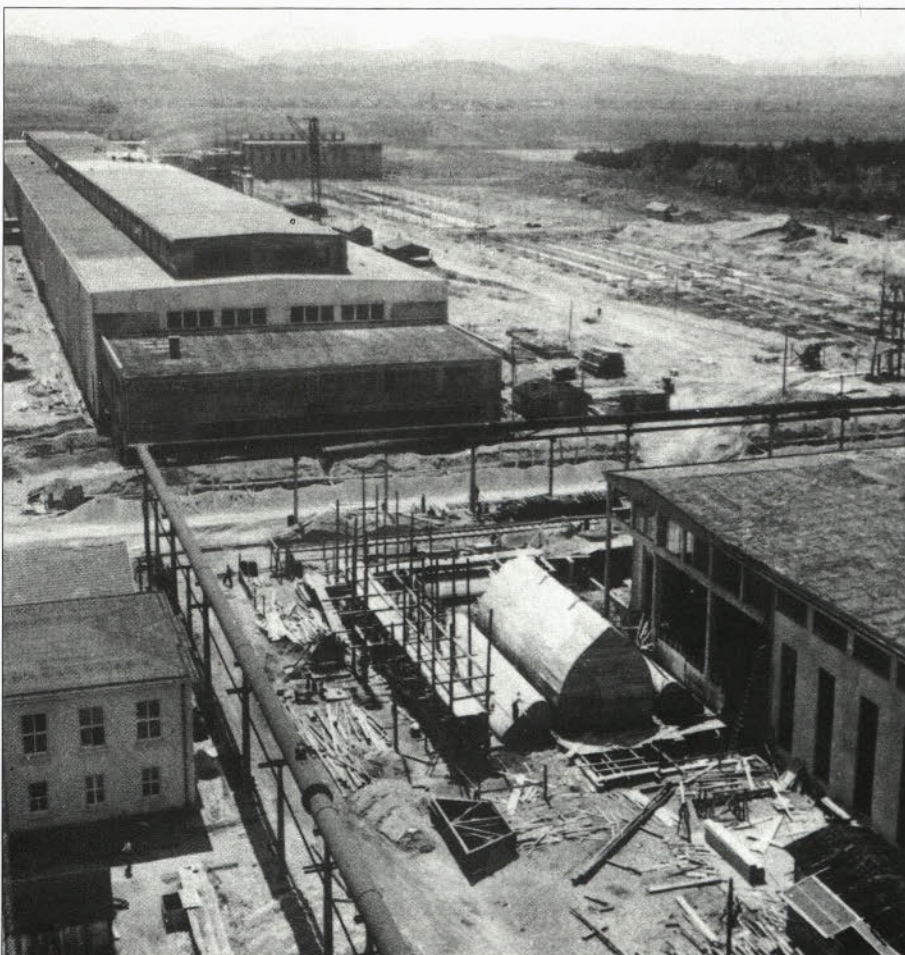
V obdobju 1958-62 sem bil izbran za poslanca Zvezne skupščine v Zbor proizvajalcev skupaj z ostalimi znanimi osebnostmi slovenskega naroda. Bili smo kolegi, potovali smo z vlakom skupaj v vagonih, med nami tudi Edvard Kardelj in drugi funkcionarji. Med njimi sem se kot delavec čisto normalno počutil. Pokrival sem področje Ptuja, Sl. Bistrice, Ormoža, Majšperka in del Maribora. Cele kufre gradiva sem moral študirati, hoditi v tovarno in na teren med ljudi. Če primerjam sedanje poslance in sistem delovanja, lahko rečem, da je takrat bilo bolj kulturno, bolj pošteno in je prevladovalo medsebojno razumevanje. Danes imajo poslanci bistveno boljše pogoje in vse je povezano z večjo demokracijo, ki takrat žal še ni bila možna. Tudi mi smo jih slišali na različnih predvolilnih agitacijah, ko so ljudje lahko povedali svoje mnenje.

Po poslanskem stažu sem se želel vrniti v tovarno in dokončati srednjo tehnično šolo. Toda, ko si enkrat v politiki te težko pustijo ven. Zahtevali so, da se dodatno politično izobražujem. Pomagal mi je Grünfeld, ki jim je postavil pogoj, da grem v Ljubljano pod pogojem, da se po šolanju vrnem v TGA. Kljub temu so po končani šoli vztrajali, da vodim sekretariat občinskega CK. Dobesedno sem bil prisiljen v to, meni pa se je tožilo po delu v tovarni. Ko so mi potem še ponujali mesto predsednika občine, sva se z Grünfeldom odločno uprla in sem se končno vrnil v Kidričevo. Žal me je bolezen dobro načela in nisem več prišel v »mojo« glinico, ampak za vodjo Splošnih služb na upravi. Bolezen me je odrinila od tovarne, nekaj časa nisem aktivneje spremljal dogajanje v Talumu. Zelo sem vesel najnovejšega napredka in želim vam lažjo prihodnost, kot je bila preteklost. Za svojo generacijo lahko rečem, da nas je bilo nekaj, ki smo zastavili vse, družino in sebe za dobrobit podjetja.

Za konec

Tako sta oba končala svojo občudovanja vredno zgodbo, za kar smo jim vsi lahko iskreno hvaležni. Pokazala sta, da sta kljub vsemu ohranila etično držo, in da še vedno imata dovolj življenjske energije za sebe in svoje okolje. Konec lahko v imenu obeh strnem z besedami, ki so zapisane v Aluminiju novembra leta 1964 ob 10 obletnici tovarne:

»Ni plačila, ki bi nam lahko to vse nadomestilo, kar smo vgradili v te objekte in ga tudi ne iščemo. Mislim pa, da lahko v imenu vseh sodelujočih želim samo to, da bi naši mlajši rodovi skrbno in s ponosom varovali to, kar je bilo z zategnjenim pasom ter včasih z nadčloveškimi naporji zgrajeno«.

Zgodovina Kidričevega

Irena Mavrič Žizek*

Nadaljevanje

Že novembra 1918 je taborišče Strnišče prevzel v upravljanje oddelek za socialno politiko deželne vlade Slovenije. Konec decembra istega leta so nekdanje barake rezervnih bolnišnic zasedli Primorci iz medvojnega taborišča v Brucku, kamor so jih avstrijske oblasti evakuirale iz krajev italijanskega bojišča ob Soči. Njim so se v letu 1919 pridružili še drugi primorski Slovenci iz pokrajini, ki so jih po končani vojni zasedli Italijani. Jeseni leta 1919 je v strniških barakah živel okrog 4600 ljudi.¹⁴ Ob prihodu primorskih beguncev so pod pokroviteljstvom poverjenika za socialno skrbstvo deželne vlade Slovenije v Strnišču ustanovili pletarsko, mizarsko in kovinarsko zadrugo. Pletarsko zadrugo, ki je z delom pričela 1. januarja 1919, je vodil pletarski strokovnjak Mirko Ogorelec iz Cirkulan v Haložah.¹⁵ Za otroke naseljencev v Strnišču pa je deželna vlada Slovenije ustanovila že v šolskem letu 1918/19 ljudsko šolo. Šolsko poslopje so najprej uredili severozahodno od gradu v bližini cerkvene barake, leta 1925 pa so šolo preselili v nekdanjo operacijsko barako rezervne bolnišnice Halic, kjer je ostala do ukinitve. Prvi šolski upravitelj je bil Mavricij Benčič, za njim pa je vodstvo šole prevzel Ambrož Rusjan.¹⁶ Poleg šole je vlada vzdrževala še bolnišnico, sirotišnico za predšolske otroke, mizarsko, čevljarstvo in krojaško delavnico. Primorski begunci so si v taboriščnem naselju uredili še trgovino, pekarno, mesnico, menzo in trafiko. Ustanovili so tudi sokolsko društvo ter si v eni izmed barak uredili sokolski dom s telovadnico.¹⁷

Poleg primorskih beguncev sta se v barake bivše bolnišnice Klatovo v Strnišču naselila 23. decembra 1920. leta tudi krimski in donski korpus. Oba korpusa, ki sta prispela v Jugoslavijo iz Rusije že 8. decembra 1920 ter štela 842 oseb, je ustanovil general Vrangl z namenom, vzgajati in šolati

gojence za vojaške akademije. S korpusoma so v Strnišču prišli tudi pedagogi in njihove družine. Leta 1921 je rusko begunsko naselje v Strnišču štelo okrog 1300 ljudi. V času svojega bivanja v Strnišču sta korpusa ustanovila tudi vojaško kadetsko šolo. Vodil jo je general in pedagog Vladimir Rimski Korsakov. Zaradi slabih življenjskih razmer so po letu dni bivanja ruski begunci pričeli zapuščati Strnišče. Prvi je odpotoval v Bilečo decembra 1921 donski kadetski korpus, 20. oktobra 1922 pa je v Belo Cerkev v Banat odpotoval tudi krimski kadetski korpus s preostalimi ruskimi begunci.¹⁸

Po končani prvi svetovni vojni je taboriščno naselje s svojimi barakami, parno elektrarno, vodovodom, ozkotirno železnico, pekarno in pralnico nudilo priložnost za izkoriščanje taboriščnih barak v gospodarske namene. Nemeec Franc von Hellin je leta 1919 prodal strniško graščino s posestvom vred posestniku, vinskemu trgovcu, proizvajalcu šampanjca Francu Čučku iz Ptuja. Od komisije za stvarno demobilizacijo pri deželni vladi Slovenije je 21. novembra 1921 odkupil še barake in opremo bivših rezervnih bolnišnic v vrednosti 8 in pol milijona kron.¹⁹ V svojih razvojnih načrtih je predvideval, da bo v Strnišču najprej zgradil veliko tovarno železniških vozil, nato tovarno sladkorja, nazadnje pa tovarno volnenih tkanin. Izgradnje tovarn mu ni uspelo realizirati, v letih 1921 do 1926 mu je uspelo v Strnišču ustanoviti le 8 manjših industrijskih delavnic: predelovalnico sliv za brinele, tovarno tehtnic, delavnico za lesno volno, delavnico slamnatih tulcev za pivske in vinske steklenice, parfumerijo, pletarno rogzone pletenine in preprog, delavnico gramfonskih zvočnic in delavnico harmonik. V obratih je bilo zaposlenih okoli 90 rednih in 90 sezonskih delavcev iz okolice.²⁰ Gospodarski neuspehi pa so povzročili, da je večina strniških podjetij v Čučkovi lasti pro-

padla in prišla v stečaj 1. junija 1926. leta. Po propadu industrijskih delavnic v Strnišču leta 1926 in ukinitvi šole leta 1928 so Strnišče zapustili še zadnji primorski begunci. Kot glavna upnica je Strnišče 22. avgusta 1928 prevzela Ljudska posojilnica v Ljubljani. Razpustila je vsa podjetja, prodala razdrte barake, nekdanje Hellinovo grajsko posestvo pa je vodila kot gozdno gospodarstvo. Leta 1931, po izselitvi zadnjih prebivalcev iz strniških barak, je ostala obljudena le še Waren Lippitova graščina z delavci na posestvu. Zaselku, ki je štel z družinskimi člani okrog 50 ljudi, je ostalo samo še postajališče ob železniški progi in nekaj hiš v bližini.

Podeželski mir v strniškem zaselku je prekinila okupacija. Aprila leta 1941 so Nemci prevzeli grad in posestvo v Strnišču, premoženje Ljudske posojilnice iz Ljubljane pa so zaplenili v korist državnega komisarja za utrjevanje nemštva. Na mestu, kjer so bile med prvo svetovno vojno nekoč barake rezervnih vojaških bolnišnic južno od železniške proge, so še isto leto zgradili vojaško ujetniško taborišče za vojne ujetnike. Na površini 27 ha, 61 arov in 74 m² je bilo zgrajenih 47 barak za 4500 ujetnikov, opremljene pa so bile z vodovodom, kanalizacijo in električno razsvetljavo.²¹ V začetku maja 1942 je na tem mestu podjetje Vereinigte Aluminiumwerke (Združene tovarne aluminija) iz Berlina pod vodstvom prokurista družbe Otta Freyberga pričelo graditi tovarno glinice. Poleg vojnih ujetnikov so pri gradnji tovarne sodelovali tudi delavci, ki so prebivali v posebnem taborišču za delavce v Strnišču, urejenem poleg vojnega taborišča. Leta 1942 so na delovišču v Strnišču uredili še taborišče za kaznjence iz vzhodnega dela Spodnje štajerske, ki so bili obsojeni na dobo od dveh tednov do šest mesecev.²² Zaradi pomanjkanja delovne sile je na zahodnem delu gradbišča leta 1943 nastalo tudi taborišče za posebne delovne obveznike "Sonderdienstpflichtlager". Vanj so Nemci pošiljali Slovence - zaščitence (Schutzangehörige), ki zaradi rasnih, političnih in asocialnih vzrokov niso bili sprejeti v štajersko domovinsko zvezo. Taborišče je od 1. februarja 1943 vodil SA Hauptsturmführer Fritz Munkelt. V oktobru leta 1943 je bilo v taborišču za posebne delovne obveznike nastanjenih že 668 oseb. Po odloku šefa civilne uprave na Spodnjem

štajerskem so v začetku leta 1944 v Strnišču ustanovili tudi taborišče za kazenske posebne delovne obveznike (Strafsonderdienstpflichtlager), kamor so Nemci poleg zaščitencev, katerih disciplina in vedenje sta zahtevali posebno obravnavanje, zapirali tudi še svojce partizanov, sorodnike ustreljenih talcev in dezertirjev iz nemške vojske itd.²⁴ Zaradi pomanjkanja delovne sile je uprava delovišča Strnišče v dogovoru z vodstvom štajerske domovinske zveze v začetku avgusta 1944 preuredila del taborišča za vojne ujetnike v taborišče za ženske kazenske posebne delovne obveznike. Uporabljali so jih za delo na polju in na gradbišču. Vodstvo ženskega taborišča je bilo najprej zaupano Käthi Schirak, februarja 1945 pa je vodstvo prevzela trgovska pomočnica iz Gradca Annemarie Buttolo.²⁵ Konec marca ali v začetku aprila 1945 so taborišče za ženske kazenske posebne delovne obveznike preselili na Tezno. Od spomladi 1943 do osvoboditve je v Strnišču prestalo težko delovno obveznost okoli 1400 moških in 500 žensk. Dela na gradbišču tovarne so se ustavila 26. marca 1945. leta.²⁶

Do konca druge svetovne vojne je bilo v Strnišču opravljenih 70 % gradbenih del za tovarno glinice. V surovem stanju do polovice je bila dograjena uparilnica ter delavnica obrata glinice, ki pa je bila deloma podrt zaradi bombardiranja. Narejeni so bili železobetonski skeleti za rudne mline, kalorično centralo, plinarno, separacijo, na pol zgrajena pa so ostala tudi skladišča za boksit. Na pragu svobode je Strnišče nudilo dokaj nevsakdanjo podobo. Veliko gradbišče je bilo povsem zapuščeno. Med velikimi nedokončanimi objekti so ležali kupi zaraslega gradiva, zanemarjeni stroji, razmetana oprema za bodočo tovarno ter zapuščene barake,²⁷ voda pa je začela svoje razdiralno delo.

Po zmagi nad okupatorjem sta strniško taborišče prevzeli jugoslovanska armada in Oznaz za svoje potrebe. V Strnišču sta uredili večje zbirno taborišče ter ga naselili z nemškimi vojnimi ujetniki in političnimi zaporniki - nekdanjimi sodelavci okupatorja z območja Ptuja, Maribora in Prekmurja. Iz dnevniških zapiskov mariborskega oznovca Zdenka Zavadlava izvemo, da so taborišče najprej uporabili za "ustaše in hrvaške domobrance", katerih predajo so zavezniki

Ruski vojni ujetniki

(vse fotografije so iz fototeke zgod. odd. Pok. muzeja Ptuj)

Vojaška bolnišnica

Železniška postaja Strnišče

Kavarna

na avstrijskem Koroškem odklonili, enote 3. jugoslovanske armade, sestavljene pretežno iz Srbov, pa so jih na poti proti Hrvaški v gramoznih jamah v bližini Strnišča postrelili. V taborišču so bili zaprti tudi kočevski Nemci, potem ko jih ni bilo mogoče izgnati v Avstrijo pri Šentilju. Varovanje taborišča, upravljali sta ga Ozna za Slovenijo in okrožna Ozna za mariborsko okrožje, je bilo zaupano vojakom štajerske brigade Narodne obrambe - Knoja s štabom v Mariboru. Taborišče Strnišče - ali na kratko "Hitlerjev rajh" - je bilo razpuščeno septembra 1945. leta, razstavljene barake (bilo jih je okoli 40) pa so bile leta 1946 odpeljane k brigadirjem na avtocesto Zagreb - Beograd.

Po osvoboditvi so v letu 1945 in 1946 na gradbišču tovarne opravljali nemški vojni ujetniki le vzdrževalna dela. Leta 1947 so gradnjo tovarne glinice nadaljevali s pogojem, da v Strnišču zgradijo še tovarno aluminija. Gradnjo tovarne je vodil ing. Borut Maister po načrtih projektivnega biroja, ki ga je vodil ing. arh. Danilo Fürst. Gradbena dela je opravljal Gradis. Projektiranje tovarne aluminija je bilo najprej zaupano madžarskemu arhitektu ing. Imretu Verröju, po prekinitvi odnosov z Madžari konec leta 1948 pa je delo prevzel projektantski biro Slovenija projekt iz Ljubljane. Večina

načrtov je izšla iz biroja ing. F. Dideka.³⁰ Spomladi leta 1954 je stekla proizvodnja glinice, novembra istega leta pa je iz elektrolitskih peči priteknel prvi aluminij. Tovarno glinice in aluminija Boris Kidrič so uradno odprli 21. novembra 1954. Leta 1960 je bilo v tovarni zaposlenih 1760 delavcev, leta 1990 pa 2566. Po rekonstrukciji tovarne so v letu 1989 proizvedli 99.000 ton glinice in 98.000 ton aluminija.³¹ Danes je proizvodnja glinice opuščena.

Na prostoru nekdanjega nemškega taborišča je projektivni biro v dogovoru z investitorjem zasnoval tudi novo naselje za gradbince. Naselje, ki je obsegalo 10 zidanih pritličnih hiš ter 12 lesenih montažnih barak, so pričeli graditi jeseni leta 1947, delo pa so dokončali spomladi leta 1948. V naselju so imeli delavci jedilnico, sindikalno dvorano, kantino, ambulanto, pekarno, mesnico, pralnico in trgovino. Postavili so si tudi zidano kegljišče, igrišče za nogomet in odbojko ter otroško igrišče.³² Hkrati z gradnjo tovarne so začeli graditi med železniško progo in cesto Ptuj - Pragersko tudi sodobno tovarniško delavsko naselje za zaposlene v tovarni glinice in aluminija po načrtih vodje projektivnega biroja inž. arh. Danila Fürsta. Prvi stanovanjci so se v nove bloke vselili že leta 1949. Vsega je bilo zgrajenih 11 blokov po 18 stanovanj, 1

zgradba s 24 stanovanji ter 20 četverčkov. Poleg tega so bili postavljeni tudi 3 samski domovi za samske delavce, od katerih sta bila dva kasneje spremenjena v ambulanto in trgovsko - obrtniško stavbo. V okviru naselja je bila zgrajena tudi velika restavracija s kapaciteto 1000 obrokov, ter pekarna, obnovljena pa je bila tudi kinodvorana.³³ Po vojni je naselje dobilo tudi novo ime: v spomin na pokojnega narodnega heroja Borisa Kidriča se je 12. aprila 1953. leta iz Strnišča preimenovalo v Kidričevo.³⁴ Leta 1965 je bila ustanovljena Krajevna skupnost Kidričevo z vasi Apače, Kungota, Njiverce in Strnišče ter naselje I. in II. Do leta 1974 je bilo v kraju zgrajenih 37 stanovanjskih stavb s 400 stanovanji. V Njivercah je nastalo naselje individualnih hiš. Zaradi negativnih ekoloških vplivov tovarne so gradnjo stanovanj pričeli opuščati. Ob popisu prebivalstva leta 1981 je v Kidričevem živelo 1743 ljudi, leta 1991 pa 1481. Strniška grajska posest je najprej služila kot

"kmetijsko gospodarstvo" za prehrano delavcev pri gradnji tovarne. Leta 1959 je bilo posestvo s stavbami vključeno v Kmetijsko gospodarstvo "Dravsko polje", od leta 1961 pa je v sklopu kmetijskega Kombinata Ptuj.³⁵

Kidričevo je danes pomembno zaposlitveno središče za ljudi iz Ptuja, južnega dela Dravskega polja in Haloz. Kraj ima sedež občine, zdravstveni dom, lekarno, letno kopališče z olimpijskim bazenom, osnovno šolo, otroški vrtec, banko, pošto, železniško postajo ter od leta 1985 svoje župnišče s cerkvijo Sv. Družine. Društveno življenje kraja usmerja prosvetno društvo z moškim pevskim zborom, pihalnim orkestrom, knjižnico ter folklorno in dramsko sekcijo. Društvene aktivnosti pa potekajo še v lovski družini, prostovoljnem gasilskem društvu in nogometnem klubu.³⁷

¹⁴ V. Rojic, n. d., str. 73

¹⁵ V. Rojic, n. d., str. 75

¹⁶ V. Rojic, n. d., str. 75 in 76

¹⁷ V. Rojic, n. d., str. 79

¹⁸ V. Rojic, n. d., str. 80, 81 in 82

¹⁹ V. Rojic, n. d., str. 84 in 87

²⁰ V. Rojic, n. d., str. 88, 89 in 90

²¹ V. Rojic, n. d., str. 90 in 91

²² dr. Tone Ferenc: Gradnja tovarne glinice in aluminija Strnišče med drugo svetovno vojno, Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik 67, Nova vrsta 32, številka 2, Maribor 1996, str. 185; dalje citiram T. Ferenc, n. d.

²³ T. Ferenc, n. d., str. 193 in Lojze Penič: Taborišča v Strnišču, Ptujski zbornik II, Ptuj 1962, str. 154; dalje citiram L. Penič, n. d.

²⁴ L. Penič, n. d., str. 160

²⁵ L. Penič, n. d., str. 161

²⁶ L. Penič, n. d., str. 166 in T. Ferenc, n. d., str. 199

²⁷ ing. Borut Maister: Kako smo gradili Tovarno glinice in aluminija v Kidričevem (Strnišče), Gradbeni vestnik, letnik IX, leto 1957/58, str. 48 - 54; dalje citiram B. Maister, n. d.

²⁸ Zdenko Zavadlav: Iz dnevnih zapisov mariborskega oznovca, (izbrani listi) 1.del: leto 1945, Maribor 1990, str. 67 - 69

²⁹ B. Maister, n. d.; str. 50

³⁰ B. Maister, n. d.; str. 53

³¹ Enciklopedija Slovenije, 5 knjiga Kari - Krei, Ljubljana 1991, str. 64; dalje citiram Enciklopedija, n. d.

³² B. Maister, n. d.; str. 51

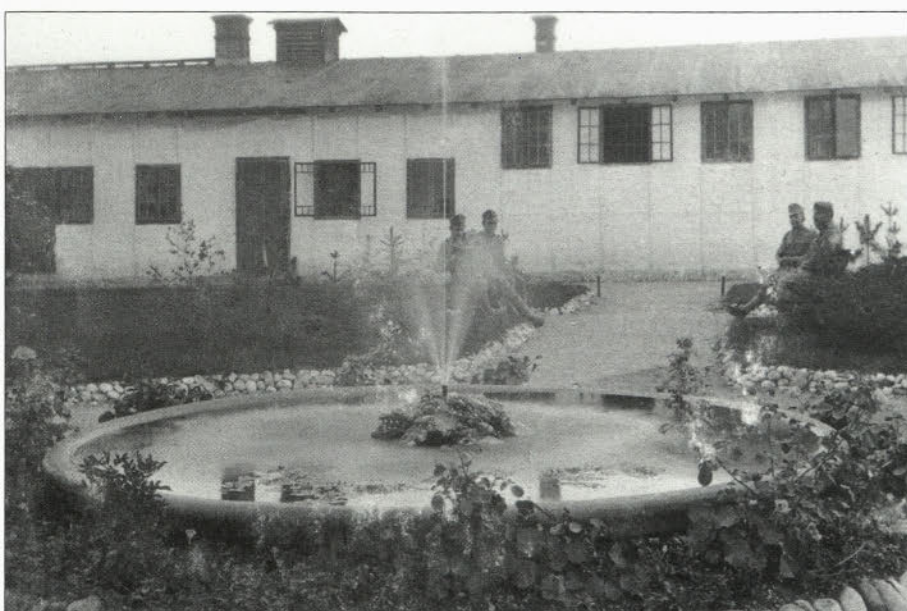
³³ B. Maister, n. d.; str. 54

³⁴ Dvajset let proizvodnje tovarna glinice in aluminija, Kidričevo 1954 - 1974, Kidričevo 1974, str. 15

³⁵ V. Rojic, n. d., str. 116 in 117 ter, Enciklopedija, n. d., str. 64

³⁶ V. Rojic, n. d., str. 95

³⁷ Krajevni leksikon, Ljubljana 1995, str. 185 in Enciklopedija Slovenije, n. d., str. 64

Vodomet, 1916

Strokovna ekskurzija - priložnost in hkrati nagrada

Naše podjetje že več let vzpodbuja in organizira strokovne ekskurzije v druge slovenske, redkeje tudi tuje organizacije. Te strokovne priložnosti so namenjene tako večjim kot manjšim skupinam iz enega ali več različnih delovnih okolij.

Nekatere organizirajo vodje posameznih delovnih sredin sami, druge organizira načrtovalka razvoja kadrov. Nameni vseh so isti. Spoznati drugačne delovne sredine, drugačne proizvodnje, drugačne tehnike in metode dela. Učiti se in naučiti se. Ugotoviti, kaj je boljše. Ta spoznanja vzeti kot priložnosti za izboljšanje. Ter jih prenesti v lastno delovno sredino.

Včasih premalo poudarimo in mogoče celo pozabimo, da gre pri teh strokovnih ekskurzijah hkrati tudi za nagrado. Da je povabilo na takšno strokovno ekskurzijo pohvala in nagrada za opravljeno delo in prispevek posameznika k poslovanju Taluma.

In kot takšne jih tudi vzemimo in razumimo. *Kot nagrado, pohvalo, priložnost.*

Brigita Ačimovič

Bili smo prijazno sprejeti v Savi Tires

Tudi letos smo v juniju organizirali strokovno ekskurzijo v uspešno slovensko podjetje.

Naši gostitelji so letos bili v Savi Tires. Sprejeli so nas gospod David Gomez in gospa Vanda Pečjak s sodelavci.

Gospod Gomez nam je predstavil korporacijo GOODYEAR in mesto Save Tires v njej. Izjemno zanimivo je bilo slišati, kako se (je) slovensko podjetje vključilo v tako velik sistem in kako deluje. Gospod Gomez nam je predstavil tudi tehnologijo, razvojne načrte, strategijo, vizijo in poslanstvo podjetja.

Gospa Vanda Pečjak s sodelavci nam je predstavila ravnanje s sodelavci v Savi Tires. Predstavili so nam postopke in metode izbora kadrov, delo na razvoju zaposlenih, izobraževanju, sistemu namestnikov, komuniciranju, delavskih predstavnikov,...

Po predstavitvi smo se razdelili v tri skupine in si v spremstvu usposobljenih gostiteljev ogledali proizvodni proces. Tako smo поблиže spoznali, kako nastajajo avtomobilске pnevmatike, od osnovne surovine, do takrat, ko se jo odpravi v logistični center in je pripravljena za prodajo.

Po uro in pol dolgem ogledu proizvodnje, smo se še enkrat zbrali skupaj in sledila so naša vprašanja, na katera so gostitelji zelo odprto in jedrnatno odgovarjali. V prvi skupini vprašanj kar ni bilo ne konca, ne kraja. In tako je naš več kot štiri ure trajajoč obisk v Savi Tires minil, kot bi trenil.

Obisk uspešnega slovenskega podjetja ponavadi zaključimo tudi z ogledom kakšne kulturno zgodovinske ali naravne znamenitosti. Letos smo si ogledali Muzej kovaštva v Kropi, kjer nam je bilo predstavljeno življenje in delo v Kropi skozi čas, nato pa smo si v vigenjcu ogledali, kako so včasih ročno kovali žeblje.

Letošnje strokovne ekskurzije se je udeležilo 105 naših sodelavcev.

Ekskurzije, ki potekajo v okviru razvoja kadrov, so namenjene predvsem sodelavcem, ki se čez leto udeležujejo seminarjev, delavnic, treningov, s področja vodenja in osebne rasti.

V Talumu smo se v lanskem letu izobraževali povprečno 40 ur po posamezniku. Udeleženci izobraževanj s področja vodenja, so se v lanskem letu v povprečju izobraževali 3 do 5 dni.

Vsakoletna strokovna ekskurzija predstavlja v bistvu zaključek enega izobraževalnega ciklusa. Je priložnost, da spoznavamo druga podjetja, prakso ravnanja z ljudmi, se seznamimo s proizvodnim procesom in predvsem se nekaj naučimo, kar bomo koristno uporabili pri svojem delu.

Strokovna ekskurzija je nagrada našim sodelavcem za uspešno delo in spodbuda za še večje delovne uspehe v prihodnje. Treba je vedeti, da je TALUM eno redkih slovenskih podjetij, ki sodelovanje na takšni ekskurziji omogoči tako velikemu številu zaposlenih.

Lilijana Ditrih

Prilagajanje smernic IPPC in varnostno poročilo

Za aluminijsko industrijo (proizvodnja anod, elektrolize, livarne) veljajo v Evropski uniji smernice za celovito preprečevanje onesnaževanja in nadzor (IPPC) in so povezane z referenčnim dokumentom *Best Available Techniques in Non Ferrous Metals Industries* (referenčni dokument BREF). Gospodarske družbe morajo tako v svoje tehnološke procese nenehno uvajati najboljše tehnologije, ki so dosegljive na trgu (BAT), in dosežati celo višje standarde, kot jih zahteva smernica IPPC ali katerikoli drug standard oz. smernica. Trenutno je v izdelavi obsežen Program prilagajanja zahtevam za pridobitev okoljevarstvenega dovoljenja IPPC, ki bo v začetku julija predstavljen na ARSO. Zaradi kompleksnosti spremljanja, uvajanja in prilagajanja novim okoljskim zahtevam je Talum konec leta 2000 svoje ravnanje z okoljem prilagodil zahtevam standarda ISO 14001 kot pomoč pri vodenju celovite kakovosti. Okoljski certifikat je prejel v avgustu leta 2001, letos septembra pa bo tako prva recertifikacijska presoja sistema. Naj omenimo, da so v pripravi manjši popravki okoljskega standarda ISO 14001 (konec leta 2004), katerih spremembe bodo vključene v naš sistem v letu 2005/2006.

V letih 2002 in 2003 je Talum dokončal drugo fazo modernizacije proizvodnje aluminija z razširitvijo proizvodnih kapacitet in hkrati uvedel tudi vrsto takšnih tehnoloških rešitev, ki so energetsko učinkovite in zmanjšujejo vplive na okolje. Sem spadajo najodobnejše čistilne naprave emisij v zrak iz proizvodnje anod, elektroliz, livarn in rondelic. Poleg vertikalnih referenčnih dokumentov BREF je bilo treba upoštevati še horizontalne dokumente, med katere spadajo tudi hladilni sistemi v industrijskih procesih. Talum je postavil zaprti sistem hladilne vode, kjer se bo poraba načrpane hladilne vode zmanjšala za več kot 50 % oziroma za več kot 2,5 mio m³ na leto. Za izpolnitev obveznosti do konca leta 2007 bo treba izvesti še ločen sistem odpadnih vod, prekiniti proizvodnjo aluminija iz elektrolize B in zaključiti aktivnosti v zvezi z odlagališčema rdečega blata in pepela. Po izvedbi omenjenih ukrepov se bodo letne emisije fluoridov zmanjšale s 180

t na 40 t, emisije SO₂ s 1.500 t na 800 t in emisije ekvivalentov CO₂ s 360.000 t na približno 190.000 t. Ob tem se bo količina odpadkov zmanjšala za vsaj 1.500 t na leto. Veliko večino dela pri učinkovitem zagonu novih naprav smo opravili z lastnimi strokovnjaki. Sodelovali smo tudi z različnimi zunanjimi institucijami: z GZS (Odbor za varstvo okolja), DPVO (Društvo pooblaščenec za varstvo okolja) in s skupino, zadolženo za IPPC na MOPE – ARSO. Dosedanje naložbe v tehnologijo in naprave so bile financirane z lastnimi sredstvi in bančnimi posojili. Obsežno gradivo in dokumentacija v zvezi s smernico IPPC onemogočata hitro in temeljito pripravo na uvajanje skladnosti k celovitemu nadzoru preprečevanja onesnaževanja, predvsem zaradi postavljenega roka. Proces prilagajanja okoljskim zahtevam dodatno otežuje še v določenih segmentih pomanjkljiva okoljska zakonodaja.

Poleg tega je naša družba tudi zavezanec kot večji vir tveganja za okolje po kriterijih smernic Seveso I in II in mora pripraviti t. i. VARNOSTNO POROČILO, ki je sestavni del pridobivanja okoljevarstvenega dovoljenja.

Kakšna sta namen in vsebina varnostnega poročila, ki je trenutno v zaključni fazi priprave?

Varnostno poročilo se izdelava z namenom, da se analizira in oceni obratovanje naše družbe z vidika preprečevanja večjih nesreč z nevarnimi kemikalijami in zmanjševanja njihovih posledic. Z varnostnim poročilom bomo poskušali na razumljiv in sistematičen način prikazati, da smo storili vse potrebno za preprečitev večjih nesreč in za zmanjšanje posledic teh nesreč. Pri tem sta nam bila v veliko pomoč že vzpostavljena oba sistema za ravnanje z okoljem ter varnosti in zdravja pri delu ISO 14001 in OHSAS 18001.

V varnostnem poročilu bomo prikazali:

- da je politika varstva pred večjimi nesrečami glede preprečevanja večjih nesreč in zmanjšanja njihovih posledic celovita v prizadevanjih in načelih delovanja na celotni lokaciji Taluma,
- da je vzpostavljen sistem obvladovanja varnosti,
- da so opredeljene nevarnosti za nastanek večjih

nesreč ter da so sprejeti ustrezni ukrepi za preprečitev teh nesreč in za zmanjšanje njihovih posledic,

- da je ustrezna stopnja varnosti in zanesljivosti vključena v načrtovanje, gradnjo, obratovanje in vzdrževanje vsakega objekta, naprave, skladišča, opreme in infrastrukture, ki so zaradi svojega obratovanja povezani z nevarnostmi za nastanek večje nesreče,
- da je skladno s predpisi s področja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami izdelan načrt zaščite in reševanja,
- da je skladno s predpisom s področja varstva okolja izdelan načrt sanacije.

Z varnostnim poročilom bomo zagotovili ustrezno podlago za izdelavo občinskih in državnih načrtov zaščite in reševanja ter zagotovili podatke, na podlagi katerih lahko pristojni organ odloča o obsegu vplivnega območja in v povezavi z njim o urejanju prostora in dovoljevanju posegov v prostor v bližini lokacije družbe oziroma ob etvualnih rekonstrukcijah.

Eden izmed ciljev je uspešno zaključen program prilagoditve zahtevam IPPC in v skladu s predpisi izdelano varnostno poročilo. Oboje se bo zaključilo s pridobitvijo okoljevarstvenega dovoljenja (2006/2007) in bo pomenilo potrditev dologetnih prizadevanj, da je proizvodnja primarnega aluminija in aluminijevih zlitin v Kidričevem v družbi najboljših v Evropi in svetu. dr. Marko Homšak

Povzetek zapisnika 16. redne seje odbora ROVZ

V nadaljevanju podajamo povzetek zapisnika 16. redne seje Odbora za ravnanje z okoljem ter varnost in zdravje pri delu, ki je bila dne 28. 5. 2004 ob 8. uri v prostorih člana Uprave z naslednjim dnevnim redom: pregled sklepov predhodne seje, poročilo za varnost in zdravje pri delu ter ravnanje z okoljem za obdobje I.-III./04 in observacije pri kontrolnem pregledu BVQI obeh sistemov.

Ravnanje z okoljem

O sistemu ravnanja z okoljem ter varnosti in zdravja pri delu je bilo v obdobju I.-III./04 seznanjenih 8 % zaposlenih. Pri usposabljanju, ki je trajalo skupaj 952 ur, se je z vsebinami področij seznanilo skupno 630 udeležencev.

Obravnavana so bila poročila o spremljanju pomembnih vidikov surovin in energentov za obdobje I.-III./04 po posameznih DE. Porabe surovin in energentov se spremljajo s podanim normativom porabe, tudi zaradi ugotavljanja energetske učinkovitosti naprav (BREF, BAT, trgovanje z emisijami). Nadzor nad emisijami v zrak in vode poteka po planu. Ravnanje z odpadki se splošno izboljšuje, vendar je treba izboljšati doslednost pri vnašanju podatkov v PIS. Sprejet je bil sklep, da se pripravi poročilo o ravnanju z odpadki za obdobje I.-VI./2004 s prikazi iz več vidikov: struktura odpadkov, prevzemniki odpadkov, stroški, urejenost lokacij za prevzem, odlaganje odpadkov na odlagališčih. Nadaljujejo se aktivnosti pri projektu sanacije odlagališča, kjer sta bila izdelana Programa prilagoditve za odlagališče inertnih odpadkov in RB (po zapisniku Inšpekcije do 31. 3. 2004). Predstavitve Programa je bila na ARSO 20. 4. 2004. Obvladovanje nevarnih kemikalij poteka po vzpostavljenem sistemu. Prevoz nevarnih kemikalij (obveščanje, poti) bo vključen v varnostno poročilo. Na tej osnovi bodo izdelani dodatni postopki ravna-

nja pri transportu nevarnega blaga znotraj lokacije Taluma. Zaradi izvajanja notranjega izobraževanja je treba usposobiti nove svetovalce za kemikalije (izpit pri IVD). Služba plan in analize je pripravila poročilo o stroških ravnanja z okoljem ter varnosti in zdravja pri delu po analogiji spremljanja stroškov za kakovost. Stroški I.-III./04 so nekoliko nižji v primerjavi z obdobjem I.-III./03, nekoliko pa se je spremenil tudi delež posameznih stroškov (emisije v zrak, takse).

Varnost in zdravje pri delu

Podatki o številu poškodb pri delu za obdobje I.-III./2004 kažejo, da se je število poškodb pri delu v primerjavi z obdobjem I.-III./2003 zmanjšalo. Pripetilo se je 10 poškodb pri delu in 6 poškodb na poti. Zaradi poškodb pri delu je bilo izgubljenih 332 delovnih dni. Vzrok za povečanje števila izgubljenih delovnih dni so tri težje poškodbe v letu 2003; bolniški dopust se tem poškodovancem nadaljuje v leto 2004. Skupno je bilo zaradi poškodb pri delu in na poti na delo izgubljenih 3415 ur oz. 427 delovnih dni.

Skladnost delovne opreme v Talumu na dan 17. 05. 2004 znaša 93 %, cilja pa ne dosegamo. V obdobju od konca februarja 2004 se informacijski sistem dopolnjuje z delovnimi opremo. V informacijski sistem pregledov delovne opreme smo v mesecu maju dodatno vključili še opremo, kot so jarmi, prenosne posode, ročna dvigala in podobno. Potekajo aktivnosti za preglede omenjenih naprav in dvig skladnosti. Aktivnosti na področju izvajanja periodičnih pregledov in preizkusov plinskih naprav se ne izvajajo v skladu z navodili za delo. Na Odboru so bili sprejeti naslednji sklepi:

- plinske naprave v obratih je treba redno periodično pregledovati in preizkušati ter voditi evidenco pregledov (dnevni, mesečni, letni), vse v skladu z navodili za delo v delovnih enotah; o pregledih in preizkusih je treba pridobiti poročila o pregledu;
 - upravljanje, nadzor in vzdrževanje plinovodnega omrežja, merilno-reducirnih postaj (MRP) za zemeljski plin in plinske postaje propan -UNP je treba izvajati v skladu z navodili za delo ND 1141.001 in ND 1140.001; o pregledih in preizkusih je treba voditi ustrezno evidenco in pridobiti poročila o pregledu;
 - zagotoviti je treba periodične preglede privezovanih sredstev v skladu z navodili za delo ND 5000.103.01 Pregledi privezovanih sredstev.
- V obdobju I.-III./2004 so bile izvedene preiskave delovnega okolja v elektrolizi C2. Rezultati meritev koncentracije prahu in fluoridov, toplotnih in svetlobnih razmer so v dovoljenih mejah. Manjša odstopanja so pri hrupu. Naslednje preiskave delovnega okolja bodo v juliju in avgustu letos.
- Iz pregleda stroškov je razvidno, da so se v primerjavi z enakim obdobjem v letu 2003 zmanjšali stroški za: osebno varovalno opremo za 36 %, osebno higieno za 7 %, za osvežilne napitke za 10 %. Povečanje stroškov pa je zaznati pri vzdrževanju osebne varovalne opreme in odškodninah v zvezi s poškodbami. Stroški za preglede delovne opreme so bistveno nižji zaradi zaključka projekta MPPAL. Na področju požarne varnosti se je v obdobju I.-III./2004 v Talumu pripetilo 6 začetnih požarov.

Delovanje sistemov

Dne 8. in 9. 3. 2004 je bilo pregledano stanje na področju ravnanja z okoljem ter varnost in zdravje pri delu pri reševanju observacij s presoje sistemov BVQI. Odprava neskladnosti je v izvajanju do recertifikacijske presoje v septembru.

dr. Marko Homšak
Janez Šterbal

Trd s problemom in mehek z ljudmi

Po reorganizaciji DE Livarne sta bili januarja 2004 uradno formirani dve novi enoti DE Livarske zlitine in DE Gnetne zlitine, ter posebna služba Upravljanje s kovinami. Vodenje DE Gnetne zlitine je prevzel gospod Miran Purg, ki je to delo praktično začel opravljati nekaj mesecev pred koncem leta 2003.

Kaj moramo v Talumu vedeti o tej enoti? Vedeti moramo, da tam proizvajajo drogeve različnih premerov, brame in široki trak, letne kapacitete preko 70.000 ton. Gnetne zlitine se jim reče zato, ker so ti izdelki namenjeni nadaljnjemu preoblikovanju, ne pa pretapljanju in litju v različne oblike, kot se dela z livarskimi zlitinami. Najbolj značilno za to enoto pa je, da poleg primarnega aluminija iz elektrolize v posebni dvokomorni talilni peči – S6 pretaplja odpadni aluminij. Poleg tega tako imenovanega »šrota« se pretaplja procesni odpad in kupljeni čisti aluminij v obliki T komadov. Strategija Taluma pa je, da se poveča oskrba s temi sekundarnimi surovinami in je v ta namen ustanovljena služba za upravljanje s kovinami.

Odločitev uprave Taluma, da vodenje gnetnih zlitin zaupa Purgu je bila logična, kajti na področju livarstva se je Purg izkazal pri dosedanjem vodenju DE Rondelice. Tam so zaključili vse investicije, ki se nanašajo na posodobitev procesa, predvsem gre za novo štanco in dvokomorno talilno peč in druge izboljšave. Letno kapaciteto so povečali na okrog 12.000 ton. Tudi na področju kvalitete rondelic je dosežen velik napredek. Število reklamacij se je proti prejšnjim letom prepolovilo, in pri nobenem kupcu kvaliteta izdelka ni ovira za sodelovanje.

S takšnim imidžem je torej Purg prišel v novo, staro okolje, kajti tukaj je delal že kot mladi inženir. Ko sem ga povabil na razgovor za Aluminij, je takoj pristal. Do sedaj namreč temu ni dajal velikega pomena. Ko sem pregledoval proizvodne rezultate pretapljanja, sem opazil, da gre vse navzgor, kar je najbrž razlog za njegov odziv. Fant očitno ima kaj povedati, sem si mislil. Da vidimo?

Kako se počutiš?

Purg: Občutki so pozitivni, ker poznam to delo še od prej.

Zanima me, kako se počutiš v tej pisarni?

Purg: Malo mi je še vedno neredno, ker sedim na stolu gospoda Banka, ki je glede livarstva avtoriteta. Ko prihajam po stopnicah gor, me še vedno zanese na desno, tja kjer sem delal prej.

Od takrat se je v proizvodnji marsikaj spremenilo. Kako ocenjuješ zatečeno stanje?

Purg: Gre za spremenjen koncept, ki je naravnani v smeri pretapljanja in litju drogogov. Linija za proizvodnjo bram bo, zaradi znanih razlogov, oktobra letos dokončno ustavljena. S samo kvaliteto že nekaj časa ni večjih problemov.

Kaj pa ljudje?

Purg: Pozna se, da so imeli nad sabo močno avtoriteto. Pogrešam samoiniciativno in prevzem odgovornosti.

Ali izvajate kakšne spremembe v tej smeri. Vsaj na oko je videti nekoliko bolj urejeno okolje?

Purg: Ja. Skupaj smo definirali cilje, zato je vpliv posameznika bolj pomemben. Na proizvodnih sestankih vsakih 14 dni ocenjujemo stanje proizvodnje, urejenost obrata, vzdrževanje, izdelavo navodil, potek projektnih nalog itd. Nalogi, ki jo posameznik dobi, sam določi rok za izvedbo. Zaradi tega se boljše pripravi na sestanke, ki so ponavadi kratki in učinkoviti. Nič manj niso pomembni neformalni »sestanek« s posamezniki ob delu.

Marsikoga zanima, kako poteka delovni dan ljudi, kot si ti. Ne bom vprašal ali si gledal Severino na internetu?

Purg: Ko pridem v pisarno najprej opravim pregled opravljenega dela. Gre za količine, gibanje trenda nečistoč v aluminiju, izmet na izdelkih itd. O teh podatkih se sam informiram v glavnem preko našega informacijskega sistema. Potem stopim k Šeguli v pripravo dela. Pri nas se namreč dela plan, črpalna lista za sprejem celotnega aluminija iz elektroliz in ta plan služi za vse štiri livarniške DE. Obvezno se dobim s tehnologoma Varžičem in Erneclom in rešujemo tekoče strokovne probleme. Tudi Severino sem gledal.

Kakšno funkcijo imata tehnologa in vodja obrata?

Purg: Varžič je zadolžen za pretapljanje oziroma za pripravo taline. Ernecl pa za končne proizvode, torej za litje in homogenizacijo. Vodja obrata je dokaj samostojen, njegova odgovornost se nanaša na ljudi in naprave. O stanju naprav sproti poroča v pripravo dela na osnovi tega Šegula prilagaja dnevni plan.

Kako pa prideš do ljudi?

Purg: Vsaj enkrat na dan sem v obratu. Dovolj sem dostopen in nihče ne rabi trkati na vrata, ker se lahko dobimo na terenu. Tukaj sem delal kot tehnolog šest let in dobro poznam naravo ljudi. Poleg tega imamo mesečne sestanke z vodji izmen. Tam v glavnem obravnavamo gibanja količin petopljenega sekundarnega aluminija, kakovostni in tehnološki izmet, količino transportiranega aluminija iz S6 v Livarno zlitin itd. Obravnavamo tudi rezul-

tate in smo v ta namen nastavili primerjavo rezultatov med izmenami.

Omenil si transport aluminija. Kaj to pomeni?

Purg: To smo začeli izvajati šele oktobra lani. Kot se vidi v priloženemu diagramu, količina pretopljenega aluminija v dvokomorni peči se iz meseca v mesec povečuje, tako da se del tega aluminija (obarvano rdeče) s posebnim loncem odpelje k zlitinam.

Tako sva prišla do famozne peči S6 za pretapljanje odpadnega aluminija. Gospod Kožuh je ta proces že podrobno opisal za Aluminij. Kaj je še iz operativnega vidika pomembno za ta proces?

Purg: Ta peč pomeni za livarno skoraj toliko kot elektrolizna peč za proizvodnjo. Bistvena je kontrola kemične sestave oziroma nečistoč, ki pridejo z odpadnim aluminijem. Mi lovimo maksimalno mejo teh nečistoč (Cu, Zn, Mn, Si, Fe, Mg), ki jih lahko naši drogovi, brame ali zlitine sprejemejo. Optimalni tok metala je 120 do 140 ton dnevno, od tega je 55% iz pretopljenega sekundarca, ostalo iz elektrolize.

Kaj, če je nečistoč preveč?

Purg: Okrog 90% tega aluminija vlijemo v drogeve, ki so po kvaliteti najbolj zahtevni. Če nečistoče presegajo meje, ga odlijemo v alternativno kvaliteto, ki to dopušča, ali pa ga morda rabijo v zlitinah. V skrajnem primeru ga počasi redčimo z aluminijem iz elektrolize ali čistejšim odpadom. Za vse imamo rešitev.

Vidim, da se občasno kadi iz peči?

Purg: To je problem. Težava je v šaržirni napravi, katera nima zadostne potisne sile

in pa obtočnem ventilatorju, ki se zaradi temperature plinov preko 800 stopinj pogosto kvari. Ta odvek ima pomembno tehnološko funkcijo in ga moramo rešiti. Ideja je mehanska ojačitev rotorja in vgradnja frekvenčnega regulatorja.

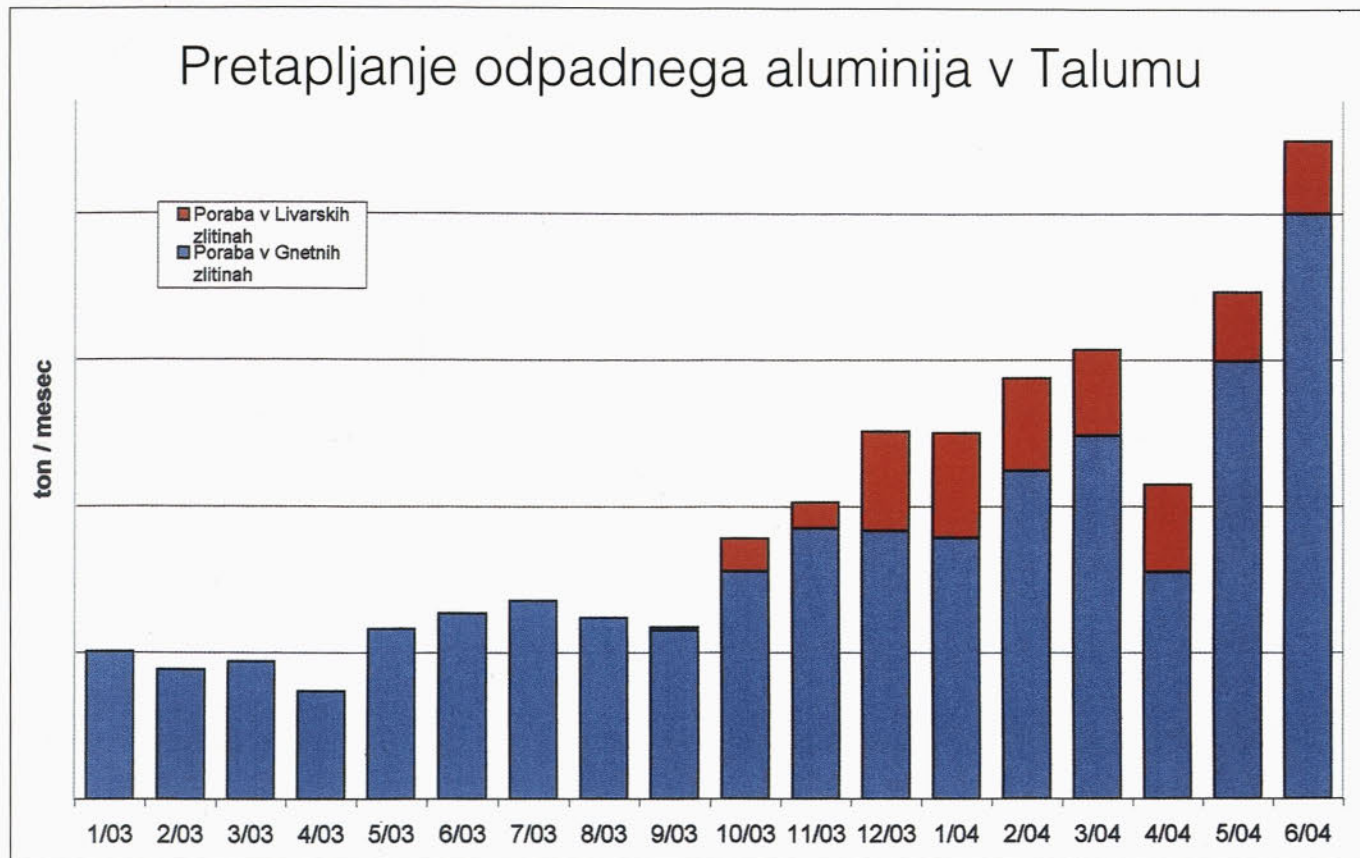
Ali ste v vašem času izvedli še kakšno izboljšavo na tem sistemu?

Purg: Večjo izboljšavo izvajamo pri zamenjavi suhega načina čiščenja keramičnih kroglic, ki so del gorilniškega sistema z mokrim postopkom. Obstoječi postopek je povzročal pogoste okvare in izpade. Mokri postopek smo preizkusili in je pokazal dobre rezultate. Na osnovi tega naša konstrukcija že dela načrte in računam, da bomo to v kratkem realizirali. Poleg tega smo predelali elektromagnetno črpalko metala in je sedaj možno pretapljati tudi drobni kosovni odpadni aluminij. To je zmlat odpadni aluminij, ki je prej plaval na vrhu in odgoreval. Po predelavi črpalke ga zajame vrtnec ter v trenutku raztali, zaradi česar je izkoristek pretapljanja veliko večji.

Kako poteka oskrba z odpadnim aluminijem?

Purg: Vse je usmerjeno na čas, ko bomo leta 2007 zaprli elektrolizo B in bomo ostali brez 35.000 ton aluminija. Zavedam se, da tako čistega aluminija v takšnih količinah ni mogoče zagotoviti. Poleg tega, z vstopom Slovenije v EU, zaradi uvoznih carin ni ekonomske računice za nakup primarnega aluminija v T komadih. Ostane nam orientacija na odpadni aluminij. Del tega nam že zdaj dobavlja tudi Hydro. To je urejeno s pogodbo o prodaji drogov. Letos bo okrog 5.000 ton, v bodoče pa do 20.000 ton. Transportirali ga bomo iz različnih virov iz Italije, kjer so kupci drogov. V končni fazi želimo tudi po letu 2007 ohraniti enako blagovno proizvodnjo, kot je danes. V ta namen imamo kar pogoste dogovore s službo za upravljanje s kovinami.

Kakšno strategijo pretapljanja predvidevate pri povečanih količinah odpadnega aluminija?

Purg: Obstoječe kapacitete pretapljanja očitno ne zadostujejo. Zato že pripravljamo projekt nabave novega agregata. Nova peč bo montirana v prostoru livarne zlitin, kjer

se bo ta aluminij uporabljal. Pri tem je pomembno omeniti, da ima ta aluminij večjo vsebnost nečistoč - železa. To pomeni sprememba programa litja

livarskih zlitin k zlitinam z višjim železom, tako imenovanim "primarnim podobne zlitine". Vse te scenarije skrbno obdelujemo.

Slika Taluma se bo nekoliko spremenila?

Purg: Niti ne. O morebitni novi elektrolizi ne morem govoriti. Ta naš projekt, poleg nove peči za pretapljanje, predvideva večje skladiščne prostore odpadnega aluminija, kakor tudi mehansko in termično obdelavo odpada. To je korak naprej od sedanjega postopka.

Še veliko bi se imela pogovarjati. Prepuščam ti zadnjo besedo?

Purg: Vesel sem, da sem stari obrat rondoletic pustil Godicljju in verjamem, da bo uspešno nadaljeval logistiko, kvaliteto in pridobljeno znanje. Žal mi je, da nisem ostal v tej livarni pred MPPAI-om, ker bi verjetno nekatere zadeve drugače nastavljal. Sodelavci so me tukaj dobro sprejeli. Z njimi ravnam po načelu, ki sem si ga zapomnil na enem od izobraževanj: »Bodi trd s problemom in mehkež z ljudmi«.

Ivo Ercegović

Kartica zdravstvenega zavarovanja

Ker je pred nami čas dopustov, ko se nas veliko odpravi na oddih v tujino, je pomembno, da imamo urejeno vso potrebno dokumentacijo tudi na področju zdravstvenega zavarovanja. V nasprotnem primeru nam lahko naš dopust ali službeno bivanje v tujini ostane v slabem spominu. Vse, ki potujete v tujino, službeno ali zasebno, želimo še enkrat spomniti, kako si uredite zdravstveno zavarovanje za tujino.

Z vstopom v Evropsko unijo je konvencijska potrdila v drugih državah članicah Evropske unije (Avstrija, Belgija, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Madžarska, Malta, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Slovaška, Španija, Švedska, Velika Britanija, in Severna Irska, ter v državah članicah Evropskega gospodarskega prostora: Islandija, Liechtenstein in Norveška) za en mesec zamenjal papirnati evropski obrazec E 111 SI. Prvega junija 2004 pa je papirnati obrazec zamenjala *evropska kartica*.

Poseben sporazum je Slovenija sklenila tudi s

Hrvaško, kjer prav tako lahko namesto konvencijskega potrdila uporabljate evropsko kartico zdravstvenega zavarovanja.

Z evropsko kartico se uveljavljajo nujne oz. potrebne zdravstvene storitve neposredno pri zdravnikih in zdravstvenih ustanovah, ki so del javne, državne zdravstvene mreže. Neposredno pri zdravniku se je potrebno dodatno identificirati z veljavnim osebnim dokumentom s fotografijo.

KAKO NAROČITI EVROPSKO KARTICO ZDRAVSTVENEGA ZAVAROVANJA?

Evropsko kartico zavarovana oseba sama naroči vsaj *3 delovne dni* pred odhodom v tujino.

Kartico lahko naročite:

- elektronsko preko Zavodove spletne strani <http://www.zzsz.si>
- na samopostrežnem terminalu, kjer si urejate tudi podaljšanje obveznega zdravstvenega zavarovanja
- neposredno na območni enotah ali izpostavah Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije

Kartica se izda brezplačno in je veljavna praviloma 3 mesece.

Posebno opozorilo za vse, ki potujete v tujino službeno.

Zaradi spremenjenih pogojev naročanja vam je prihodnje obveznega zdravstvenega zavarovanja ne more urejati Kadrovska služba, saj lahko evropsko kartico zdravstvenega zavarovanja naročite sami na enega izmed naštetih načinov. Pridobitev je namreč vezana na vašo osebno nacionalno kartico zdravstvenega zavarovanja. Kadrovska služba nima podatkov, ki jih je potrebno posredovati za pridobitev evropske kartice zdravstvenega zavarovanja. Dodatne informacije lahko dobite na spletni strani <http://www.zzsz.si>.

Naj poudarimo še enkrat, da evropska kartica zdravstvenega zavarovanja krije samo nujne oz. potrebne zdravstvene storitve.

Da se izognete morebitnih doplačil si lahko pred odhodom dodatno uredite zdravstveno zavarovanje za potovanje v tujino pri vzajemni zdravstveni zavarovalnici. Vse informacije lahko dobite na spletni strani <http://www.vzajemna.si> ali v njihovih poslovnih enotah.

Želimo vam prijetno bivanje v tujini.

Kadrovska služba-D.V.

ZDRAVOTALUM
Aktivnosti za zdravje

Ekološka pot

Pot s katere se boste vračali srečni, je zapisano v zloženki o ekološki poti, ki jo je 29. maja 2004 v okviru akcije Zdarvo Talum prehodila skupina Talumovih delavce in to tudi potrdila. Pot se začne v Dobrini, ki leži ob glavni cesti Podlahnik – Rogatec in se nadaljuje čez Globočec, V.Prekože, Potni vrh in naprej, kjer nas pri Kavči gorici smerokaz usmeri v dolino in vodi tja, kjer smo s pohodom začeli. Največ hoje je po kolovozih. Pot ima sicer dva vzpona, ki jih približno v dvajsetih minutah premagamo brez težav. Opisnine tablice nas ves čas opozarjajo na kulturno dediščino in naravne znamenitosti tega konca Slovenije. Tako lahko vidimo stare zidanice, kašče, prešo, spoznamo ekološke kmetije, pokusimo haloško vino in se po treh urah zmerne hoje nadihamo svežega zraka. Tako ne preseneča izjava ene od udeleženk, da bo to fantastično pot prehodila še večkrat.

V. P.

Prodaja kumaric za vlaganje

Naročite jih lahko na tel.: 02/781 46 41 ali gsm: 041/960-796.

Andreja Kokol

Kolesarjenje prekinila nevihta s točo

Enajstega junija vreme ni bilo preveč naklonjeno našim kolesarjem, zato je bilo manj udeležencev. Prvič je bila akcija organizirana v popoldanskem času ob 16. uri (morda prehitro). Udeležili so se je samo izkušeni kolesarji.

Tudi tokrat sta bili predvideni dve progi:

- krajša in lažja: Talum - Apače - Sela - Lancova vas - Draženci - Njiverce - Kungota - Kidričevo - Talum

- daljša in težja: Talum - Draženci - Videm - Leskovec - Podlehnik - Žetale - Majšperk - Ptujška Gora - Talum.

Odločili smo se, da se vsi podamo na daljšo pot. Že kar hitro po štartu so nas začeli preganjati deževni oblaki. V Podlehniku nas je ujela nevihta s točo, tako da smo morali kolesarjenje zamenjati z druženjem v gostilni. Po uri in pol dolgem postanku smo se soglasno odločili, da progo skrajšamo in se po najbližji poti vrnemo do Taluma, saj bi bila vožnja s kolesom po mokri cesti preveč nevarna.

Milan Krušič

Bistriški Vintgar

Vreme ob vikendih nam že nekaj časa nagaja. Toda naših pohodnikov to ni motilo, vsaj tistih ne, ki so se 12. junija 2004 odločili za ogled Bistriškega Vintgarja. Z avtobusom so se odplejali do Slovenske Bistrice, kjer se nedaleč od tovarne Impol začne zanimiva pot ob potoku Bistrica. Ta izvira v Bojtni in na svoji poti ustvarja slikovito sotesko s številnimi brzicami in slapovi. Soteska predstavlja zanimivo turistično in izobraževalno pot, saj so v njej številne kamnine ter marmor (rimski kamnolom) in rastlinje, ki ga ne najdemo povsod. Pot vodi do Treh kraljev, kjer je naše prijetno utrjene pohodnike pričakal avtobus in jih odpeljal nazaj do Taluma.

V.P.

Zahvala

Ob boleči izgubi dragega moža

Jožefa Frigla

se iskreno zahvaljujem vsem, ki ste ga spremili na njegovi zadnji poti, darovali cvetje in sveče ter nam izrekli sožalje. Hvala tudi godbeniku za odigrano Tišino in sindikatu za pomoč.

Vsem še enkrat hvala.

Žena Anica